

Velfærdsstaten

C.W. Eckersberg: *En kvinde modtager en almisse*. Ca. 1808.

Indholdsfortegnelse:

En kvinde modtager en almisse Tegning af C.W. Eckersberg, ca. 1808	Forside
Fra fattighjælp til velfærdsstat Lars Andersen m.fl.: <i>Fokus – Kernestof i historie 3, Fra verdenskrig til velfærd</i> , Gyldendal 2008, s. 48-60	Side 1
Kanslergadeforliget M.C. Rasmussen m.fl.: <i>Danmarks historie, Det 20. og 21 århundrede</i> , Lindhardt og Ringhof 2014, s. 50	Side 7
Satiretegning Tegning af Kanslergadeforligt fra Satirebladet Blæksprutten 1933.	Side 7
De glade tressere Peter Frederiksen m.fl.: <i>Grundbog til Danmarkshistorien</i> , Systime 2006, s. 222-223	Side 8
Danmarks udvikling 1950-2000 i tal Carl-Johan Bryld: <i>Danmark fra oldtid til nutid</i> , Munksgaard 1997	Side 9
En ufaglært kvindes erindringer i Peter Frederiksen m.fl.: <i>Grundbog til Danmarkshistorien</i> , Systime 2006, s. 178-181	Side 10
Poul Møller: Velfærdsstaten sløver modstandskraften (1956) i Lars Andersen m.fl.: <i>Fokus – Kernestof i historie 3, Fra verdenskrig til velfærd</i> , Gyldendal 2008, s. 66-67	Side 14
Bent Roald Andersen: Den Aktive velfærdsstat (1966) i Lars Andersen m.fl.: <i>Fokus – Kernestof i historie 3, Fra verdenskrig til velfærd</i> , Gyldendal 2008, s. 67-68	Side 15
Folketingsvalget 1973 Figur udarbejdet fra talmateriale fra Danmarks Statistisk	Side 16
Socialdemokrat og arbejder, der nu stemmer liste Z Fra danmarkshistorien.dk (Downloadet 27.05.2016)	Side 17
Velfærdsstaten og socialdemokratiske værdier i Red. Jørn Henrik Pedersen m.fl.: <i>13 værdier bag den danske velfærdsstat</i> , Syddansk Universitetsforlag, 2007	Side 21
Hvad sker der ved at bryde med velfærdens grundprincip? Jan Maintz: <i>Hvad sker der ved at bryde med velfærdens grundprincip?</i> , Information 21.11.2015	Side 24

Fra fattighjælp til velfærdsstat

Hvad er en velfærdsstat? Hvem har 'opfundet' den? Hvad kendetegner specielt den danske model? Det er nogle af de spørgsmål, som mange historikere og samfundsforskere har beskæftiget sig med inden for de seneste år. Man har undersøgt, hvordan store samfundsmæssige forandringer i løbet af de seneste hundrede år har sat nye sociale problemstillinger på den politiske dagsorden; fra 'arbejderspørgsmålet' i slutningen af 1800-tallet til vores dages debat om globaliseringsens udfordringer.

Velfærdsstatens rødder

Grundloven af 1849 fastslog, at personer, der ikke kunne forsørge sig selv eller familien, kunne modtage offentlig hjælp under visse betingelser. Konkret betød dette, at en modtager af såkaldt fattighjælp mistede stemmeretten og retten til frit at gifte sig eller flytte rundt i landet. Fattiglemmer mistede deres borgerlige rettigheder og var reelt underlagt fattigvæsenets myndighed. Tankegangen bag dette var, at et menneske, der ikke kunne klare sig selv, ikke kunne betragtes som en fri

borger i samfundet. Social og økonomisk elendighed var med datidens øjne i høj grad selvforskyldt.

Under indtryk af industrialisering, urbanisering og arbejderklassens væksten mod slutningen af 1800-tallet blev ledende politikere og økonomiske eksperter efterhånden klar over, at mennesker kunne havne i social nød, uden at det udelukkende var deres egen skyld. Undersøgelser viste desuden, at arbejderlønningerne var så lave, at det for mange arbejdere var umuligt at 'lægge til side' til alderdommen eller perioder med sygdom eller arbejdsløshed. Spørgsmålet blev derfor, om man fra samfundets side kunne gøre noget for at holde i øvrigt retskafne og flittige arbejdere fri af fattigvæsenet.

Løsningen blev at udskille forskellige persongrupper fra fattiglovgivningen ud fra princippet om hjælp til selvhjælp. Det betød, at man i visse tilfælde kunne få socialhjælp uden at miste sine borgerlige rettigheder, hvis man havde vist viljen til at forsøge at klare sig selv. Dette kunne man gøre ved at melde sig ind i en sygekasse eller i det hele taget føre en sparsommelig, ædruelig og arbejdsomt liv. Hjælp til selvhjælp var såle-

1890'ernes sociale reformer var et forsøg på at give værdigt trængende det aller mest nødvendige, så de kunne holde sig fri af den ydmygende og sædvanlige fattigvæsenet (om her på Kværkeby fattiggård i slutningen af 1800-tallet).

des en metode til at adskille de værdigt trængende fra de uværdigt trængende. De værdige undgik at blive udstødt af 'de frie borgers kredse', mens de uværdige fortsat var henvist til fattighjælpen.

Fra starten af 1890'erne og frem til Første Verdenskrig gennemførte skiftende borgerlige regeringer en række love på de klassiske socialpolitiske områder – aldersforsørgelse (1891), sygeforsikring (1892), ulykkesforsikring (1898) og arbejdsløshedsforsikring (1907). Denne nye sociallovgivning var et led i et borgerligt moralsk oplysningsprojekt. Princippet om hjælp til selvhjælp skulle opdrage navnlig arbejderne til at tage vare på eget liv og ikke 'opgive sig selv', som flere borgerlige politikere udtrykte det.

Det skal dog understreges, at socialpolitik på dette tidspunkt var et nødvendigt sikkerhedsnet for de svage i samfundet – langt fra nutidens om-

fattende velfærdsstat. I slutningen af 1800-tallet indtog staten stadig en tilbagetrukket rolle i samfundet, ofte kaldet en natvægterstat.

DE VÆRDIGT TRÆNGENDE

Lov af 9. April 1891 om aldersundersøttelse til værdigt trængende udenfor fattigvæsenet er blevet fremhævet som grundstenen i en særlig dansk velfærdsmodel, da centrale principper som skattefinansiering og medborgerskab grundlægges her. Adgang til ydelsen var et vist mål af værdig livsførelse. Helt konkret betød det, at enhver dansk borger, der var fyldt 60 år var berettiget til aldersundersøttelse. I en række tilfælde bortfaldt denne ret, hvis ansøgeren:

- var fundet skyldig i en, i den offentlige mening, vanærende handling.
- ved 'uordenligt og ødelættende' havde bragt sig i nød.
- var blevet taget i 'løgspæneri eller betleri'.
- havde modtaget fattighjælp inden for de seneste 10 år.

Mellemløstidens

– et socialpolitisk nybrud

Et af de mest iøjnefaldende karakteristika ved mellemløstidens socialpolitik var en udvikling fra almisse og skøn til ret og faste takster. Det var kendetegnende for især 1890'ernes aldersomsforsørgelse, at ydelser blev tildelt og udmålt ud fra et skøn over værdig trang. Dette skete rundt om i landets kommuner og sogneråd, der stod for forvaltningen af lovgivningen. De lokale myndigheder havde således stor frihed til at bestemme ansøgerens værdighed og størrelsen af det beløb, som ansøgeren havde behov for. I mellemløstidens skete der en udvikling i retning af, at flere og flere ydelser blev givet som en social rettighed, og at det var fast defineret i lovgivningen, hvor meget man kunne få. Dette kom til udtryk i tidens store reformer – aldersrenteloven af 1922 og socialreformen af 1933.

Der var flere årsager til denne udvik-

ling. For det første ændredes synet på statens rolle i samfundet. Under Første Verdenskrig greb staten aktivt ind for at sikre forsyning med varer og undgå inflation. Allerede i august 1914 vedtog rigsdagen en række love, der gjorde det muligt at hensyn til landets vareforsyning at regulere det økonomiske liv i et omfang, der hidtil var uset. Det blev et varsel om en mere aktivt indgribende statsmagt til forskel fra 1800-tallets liberale stat. Staten måtte desuden under verdenskrigen gribe ind over for den stigende arbejdsløshed og tildele ekstrordinær hjælp.

For det andet havde de politiske forhold også ændret sig markant siden 1890'erne, hvor Højres konservative regeringer stod over for det liberale Venstre. Socialdemokratiet voksede sig støt og roligt større; fra bare et partimandatar i 1884 til i 1913 at have flertal i folketinget sammen med Det radikale Venstre, der blev dannet i 1905.

Karl Kristian Steincke (1880-1963). Som socialdemokratisk socialminister var han manden bag socialreformen af 1933.

VELFÆRDSSTATENS TO SØJLER: FORSØRGELSE OG FORSIKRING

Når tales om finansieringen af velfærdsydelser kan man pege på to hovedlinjer i udviklingen fra 1890'erne og helt frem til i dag: forsørgelseslinjen og forsikringslinjen. Forsørgelseslinjen vægter den solidariske omfordeling over skatterne og de offentlige budgetter. Det betyder, at staten tildelede en ydelse, der ikke afhængte af hvor meget den enkelte borger har bidraget over skattebilletten.

Forsikringslinjen – som den eksempelvis kendes fra arbejdsløshedsforsikringen – hviler på kontingentbetaling og statsbidrag. Argumentet for forsikringsprincippet er det moralsk opbyggende element, der kommer til udtryk ved, at man selv direkte har bidraget til forsikringsordningen. Forsikring afspejler således en gammel forestilling om, at man bør være forudseende og forberede sig på, at arbejdsvenen i perioder kan svigte.

Aldersrenteloven, der undertiden kaldes 'Venstres lille socialreform', betød at flere og flere ældre nu søgte om – og fik – understøttelse i alderdommen.

Socialreformen i 1933 fortsatte udviklingen af retsprincippet i socialpolitikken. Den socialdemokratiske radikale regering indgik i januar 1933 en politisk aftale med Venstre – det såkaldte Kanslergadeforlig. Baggrunden for forliget var den økonomiske krise med en voldsom arbejdsløshed og vanskelige vilkår for Danmarks hovedeksporthverv landbruget. Med forliget fik man forhindrede en truende storkonflikt på arbejdsmarkedet, og landbruget fik en række økonomiske lettelser. Samtidig blev man enige om en reform af sociallovgivningen, hvor mange

Den tredje og meget vigtige årsag til udviklingen af en retsbaseret socialpolitik var den kritik, der var blevet rettet mod det principielle grundlag for lovgivningen. Socialdemokrat og senere socialminister Karl Kristian Steincke kritiserede det eksisterende system for at være uretfærdigt, tilfældigt og demoraliserende. Steincke argumenterede for indførelse af retsprincippet, der ville betyde, at en modtager af en social ydelse ville få lovbestemte ensartede ydelser og derfor ikke skulle underkastes en vilkårlig trans- og skønsvurdering. Steinckes grundtanke var, at retsprincippet ville styrke den sociale klients selvfølelse og retssikkerhed.

Det første skridt mod indførelse af retsprincippet skete under Niels Neergaards venstre regering i starten af 1920'erne.

Der havde i en årrække været optræk til en reform af aldersomsforsørgelsesloven, og i 1922 vedtog rigsdagen lov om aldersrente, der byggede på princippet om faste takster i udmåling af ydelser. Nærmere bestemtes det, at alle danske borgere over 65 år under en bestemt indtægtsgrense havde et retskrav på at modtage en såkaldt aldersrente, hvor denne benævnelse signalerede brud med den gamle aldersomsunderstøttelses almisserædg. Aldersrenteordningen skulle dog fortsat finansieres over statens skatteindtægter, selv om flere Venstre-folk havde ønsket en ordning, hvor den enkelte i højere grad indbetalte til en forsikringsordning. Mange borgerlige politikere var af den opfattelse, at offentlig forsørgelse kunne virke hæmmende for folks lyst til at arbejde og spare op.

SOCIALDEMOKRATEN
I DAG:
Lørdag - 10.000
Søndag - 10.000
Tirsdag - 10.000
Onsdag - 10.000
Torsdag - 10.000
Fredag - 10.000
Lørdag - 10.000
Søndag - 10.000

TIENDE 31. JANUAR
Januar 31. 1933
af den tidligere Folke-

SOCIALDEMOKRATEN
I DAG:
Lørdag - 10.000
Søndag - 10.000
Tirsdag - 10.000
Onsdag - 10.000
Torsdag - 10.000
Fredag - 10.000
Lørdag - 10.000
Søndag - 10.000

Lockouten udsat et Aar og det store Kriseforliget afsluttet.

Foranstaltninger, der vil bringe Tusinder af Arbejdsløse i Arbejde.

Blandt de Hovedpunkter, som gennemføres ved Forliget, er ogsaa Vinterhjælpen, Socialreformen og Rentenudsettelse

For at de arbejdsløse i den kommende vinter ikke skal lide nød, er det besluttet at udsætte lockouten et helt Aar. Dette betyder, at de arbejdsløse vil blive betalt i løbet af vinteren, og at de vil kunne komme tilbage til arbejde i foråret.

Hvad Forliget gaar ud paa

Forliget omfatter følgende punkter: 1) Udsættelse af lockouten et Aar. 2) Socialreform, der betyder, at de arbejdsløse vil blive betalt i løbet af vinteren. 3) Rentenudsettelse, der betyder, at de arbejdsløse vil blive betalt i løbet af vinteren.

Valgloven

Valgloven omfatter følgende punkter: 1) Valg af Folketinget. 2) Valg af Landstinget. 3) Valg af kommunalbestyrelserne.

Nat-Mødet i Folketinget

Nat-Mødet i Folketinget blev afholdt i Aften. Mødet blev åbnet af Formanden for Folketinget, og det blev afsluttet kl. 12.00.

Valgloven

Valgloven omfatter følgende punkter: 1) Valg af Folketinget. 2) Valg af Landstinget. 3) Valg af kommunalbestyrelserne.

Nat-Mødet i Folketinget

Nat-Mødet i Folketinget blev afholdt i Aften. Mødet blev åbnet af Formanden for Folketinget, og det blev afsluttet kl. 12.00.

Valgloven

Valgloven omfatter følgende punkter: 1) Valg af Folketinget. 2) Valg af Landstinget. 3) Valg af kommunalbestyrelserne.

Nat-Mødet i Folketinget

Nat-Mødet i Folketinget blev afholdt i Aften. Mødet blev åbnet af Formanden for Folketinget, og det blev afsluttet kl. 12.00.

Valgloven

Valgloven omfatter følgende punkter: 1) Valg af Folketinget. 2) Valg af Landstinget. 3) Valg af kommunalbestyrelserne.

Mellemkrigstidens sociale reformer betød lindring for mange folk i nød. Trods det fortsatte staten en lang tradition for diverse strenge indgreb over for de mest socialt belastede grupper. Eksempelvis i tvangsarbejdsanstalter, hvor man blandt andet indsatte tiggere, vagabonder og 'løsagtige fruentimmer'. Her kunne de lære om arbejdets værdi - typisk ved skærveslagning eller simpelt snedkerarbejde. På billedet er vi på opsynsmændens kontor ved Odense tvangsarbejdsanstalt i 1943.

forskellige sociallove blev samlet i fire hovedlove, der skabte en administrativ forenkling. Statens rolle blev udbygget i form af større offentlige sociale udgifter og øget statslig kontrol med forvaltningen af lovene. På denne måde ville man sikre en større grad af systematik og ensartethed og dermed undgå, at de sociale klienter blev jaget 'fra Herodes til Pilatus og tilbage igen', som socialminister K. K. Steincke udtrykte det.

Steinckes socialreform blev op gennem 1930'erne præsenteret som en stor sejr for arbejderbevægelsen, hvilket utvivlsomt har medvirket til, at reformen for eftertiden er kommet til at stå som en hjørnesten i velfærds-

statens udvikling. Man har ofte fremhævet symbolikken i, at de politiske fløje i Danmark indgik forlig henover midten, samtidig med at Adolf Hitler kom til magten i Tyskland.

Efterkrigstidens sociale velfærdsstat

Den Anden Verdenskrig (1939-45) blev et vendepunkt i velfærdsstatens udvikling. De ydelser, vi i dag kender som eksempelvis folkepension og offentlig sygesikring, blev opbygget i perioden frem til midten af 1970'erne. Socialdemokratiet var en central aktør i formuleringen af et velfærdsprojekt, der både omfattede sociale tryk-

ordninger og offentlig service samt en økonomisk politik byggende på fuld beskæftigelse og vækst. Dette projekt, som havde tilhængere også blandt en række borgerlige politikere, var motiveret i ønsket om at undgå en tilbagevenden til den politiske, økonomiske og sociale uro, der havde plaget de europæiske samfund i mellemkrigs-tiden. Uenighederne mellem de politiske fløje opstod, når man nærmere skulle definerer statens rolle i udviklingen.

Hvis man betragter socialpolitiken, var der her sket et skred i forhold til 1930'ernes diskussioner. Statens

ansvar for den enkelte borgers velfærd gik nu betydeligt videre end blot at skabe et vist mål af økonomisk basti tryghed for de svageste grupper i samfundet. Alle borgere i samfundet skulle nu løftes op på et alment acceptabelt niveau. Efter krigen voksede den tanke frem, at socialpolitikken ikke kun skulle 'reparere' sociale ulykker, men også forebygge at de i det hele taget opstod. 1950'ernes og 1960'ernes socialdemokratiske velfærdsdiskussioner gik desuden ud fra tanken om et socialt medborgerskab, der indberettede ydelser til alle borgere i samfundet

MIDDELKLASSEN

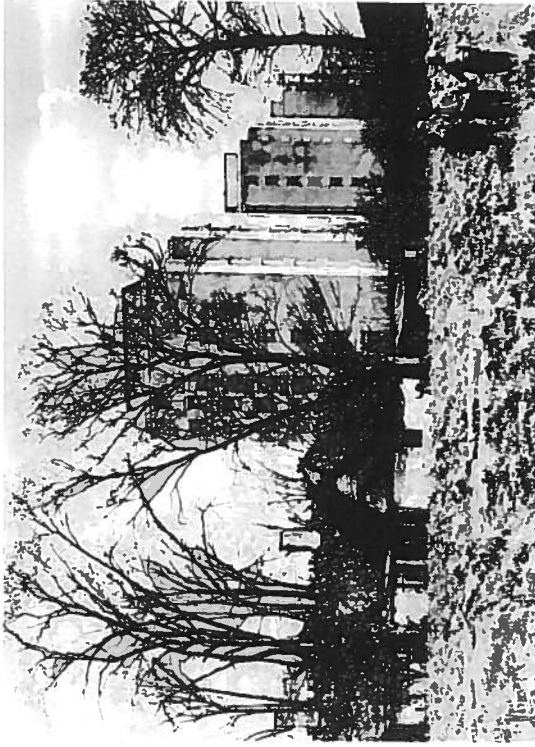
Siden 1800-tallet var der sket betydelige forandringer i erhvervs mønstrene i Danmark. I første omgang som en vandring fra land til by. Industrialiseringen i de større byer tiltrak omkring århundredskiftet arbejdskraft fra landområderne, og en lønarbejderklasse opstod. Den næste store forandring var fremvæksten af en middelklasse i 1950'erne og 1960'erne. Tabellen viser, at andelen af funktionær og tjenestemænd steg kraftigt i perioden frem til 1975. Forklaringen er, at velfærdsstatens offentlige sektor blev udbygget kraftigt i denne periode. Det samlede antal offentligt ansatte steg fra 330.000 i 1960 til 650.000 i 1972.

Tabell 1: Procentvis fordeling af personer i arbejdsstyrken fordelt efter erhverv 1950-1975

	Selvstændige	Medhjælpende husejere	Funktionærer og tjenestemænd	Arbejdere	Tilsammen
1950	22,8	6,7	22,5	48,0	100
1955	21,1	6,7	24,6	47,6	100
1960	21,4	2,3	28,0	48,3	100
1965	18,5	3,7	32,0	45,8	100
1970	14,9	4,2	36,5	44,4	100
1975	13,0	4,4	42,3	40,3	100

Kilde: Svend Aage Hansen & Ingrid Henriksen: Dansk Social Historie, Bd. 7, Velfærdsstaten 1940-1978 (1980) s. 201

Fremvæksten af en middelklasse spillede en stor rolle for velfærdsstatens gennembrud i 1960'erne. Specielt for Socialdemokratiet blev det vigtigt at få inddraget middelklassen i velfærdsprojektet gennem universelle sociale ydelser af høj standard.

Efter besættelsen var der et stort behov for nye og mere moderne boliger i 1950'erne. I forgrunden ses resterne af det gamle arbejdsbyggeris nærmest 'kigger ind i fremtiden' igbøkte i udvalget af Odense-gårder De tre børn

uden vurdering af trang og værdighed – også kaldet universelle ydelser. Hvis alle sociale grupper var med i projektet, kunne man således styrke den sociale sammenhængskraft i samfundet og desuden sikre en bred opbakning til velfærdsstaten, ikke mindst i den voksende middelklasse.

Gennembruget for det velfærdsstatlige program blev vedtagelsen af folkepengen i 1956, hvorefter alle danske borgere over 67 år var sikret et mindstebeløb uafhængig af økonomiske forhold. Beløbet var ikke særligt stort, men havde stor principiel betydning for velfærdsstatens udvikling fremover.

Der var tale om en socialpolitisk revolution, da alle borgere var ind-

draget i ordningen, men med henblik på finansieringsmodellen var der på den anden side tale om en kontinuitet helt tilbage til den første aldersomsforsørgelseslov fra 1891, der ligeledes var finansieret over skatten. Bag loven om folkepension stod en socialdemokratisk regering støttet af de radikale, men de borgerlige partier Venstre og Konservative valgte også at stemme for loven. Den konservative politiker Poul Møller gav i 1975 sin vurdering af folkepensionens betydning:

"... principielt var der ikke mere mulighed for at føre krig for eller imod velfærdsstaten. Den var nu gennemført. Venstre og Det konservative Folkeparti måtte nu finde et alternativ inden for

velfærdsideologiens rammer, som gav et for skatteborgerne billigere resultat end den socialistiske velfærdsstat."

De borgerlige partiers tilslutning lagde grunden til den massive udvidelse af velfærdsstaten under den økonomiske højkonjunktur, der satte ind i 1958 og varede til oliekrisen i 1973.

Men folkepensionens vedtagelse resulterede i en kraftig samfundsdebat i årene umiddelbart efter 1956. Selve begrebet velfærdsstat var nyt i dansk politik, og en lang række politikere, økonomer, journalister og forfattere førte i aviser og debatbøger indlæg for og imod begrebet. På forsvarernes side stod Socialdemokratiet med deres ide om velfærdsstaten som en tredje vej mellem kapitalisme og socialisme. Den socialdemokratiske velfærdsstat var et projekt, hvor social-, arbejdsmarkeds, uddannelses- og kulturpolitik blev tænkt sammen til en demokratisk fri-gørelses- og tryghedsstrategi.

Modsat blev det fra en økonomisk-liberal side hævdet, at velfærdsstatens lighedsideal er undergravede det frie initiativ og den økonomiske drivkraft i samfundet. Fra en borgerlig-moralsk side hævdedes det, at velfærdsstaten placerede individet i et afhængighedsforhold til staten. De omfattende ydelser ville demoralisere befolkningen og i virkeligheden resultere i en formyndersstat.

Fra religiøs side fremførte en række præster, at velfærdsstaten truede med at erstatte Gud og undergrave den kristne velgørenhed, idet den erstattede nådes- og barmhjertighedsprincippet med retsprincippet. 1960'ernes økonomiske højkonjunktur fik imidlertid kritikken til at forstumme i en periode.

Det socialdemokratiske projekt havde en udstrakt legitimitet i dette årti, hvor befolkningen fik bedre boliger, bil, fjernsyn, køteskabe og andre forbrugsgoder.

Velfærdsstatens krise

Hvis 1960'erne var velfærdsstatens guldalder, så var 1970'erne karakteriseret ved en regulær legtimiteitskrise for det socialdemokratiske velfærdsprojekt, der blev kritiseret fra begge sider af Socialdemokratiet – og sågar langt ind i partiets egne rækker. Baggrunden var i høj grad den økonomiske krise, der satte ind efter oliekrisen i 1973. Efter et årti med stort set fuld beskæftigelse begyndte arbejdsløsheden at stige, samtidig med at de store sociale reformer fik det sociale udgiftsniveau til at stige markant.

Fra nyliberal side blev den offentlige udgiftspolitik og velfærdsstatens institutioner i stigende grad opfattet som hæmmende for den økonomiske vækst. I stedet for at fokusere på nedbringelse af arbejdsløsheden ville de nyliberale nedbringe den offentlige sektor og begrænse inflationen (prisstigningerne). Fra venstrefløjten gik kritikken af velfærdsstaten ud på, at de socialde-

Troen på, at den økonomiske vækst automatisk ville føre til mere velfærd og større lighed i samfundet, betød en massiv udbygning af de offentlige sociale udgifter. Folkepensionsbeløb og dagpengebeløbene blev markant forhøjet, og der blev taget tilløb til en offentlig sygesikring, der endelig blev indført i 1970.

I 1961 blev der vedtaget en ny lov om offentlig forsorg, der endeligt afskaffede fattighjælp og dermed de sidste rester af fattighjælpens retsvirkninger. Indtil da kunne man stadig fratage folk stemmeret, fx ved stærk alkoholisme, men den nye forsorgslovs fastslog det princip, at modtagelse af sociale ydelser ikke måtte medføre tab af andre borgerlige rettigheder.

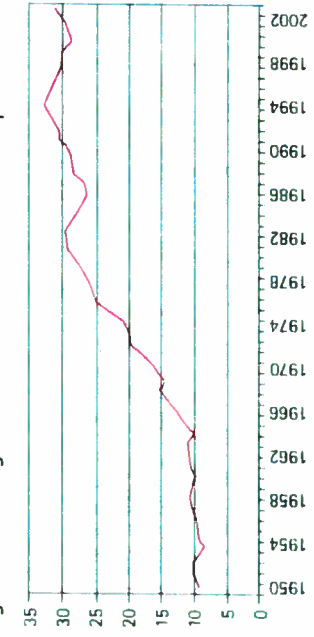
Velfærdsstatens store ekspansionsperiode blev afsluttet med bistandsloven fra 1976, der sigtede mod at skabe en så normal tilværelse som muligt for sociale klienter i de laveste samfundslag.

Tabel 2: Forbruget af udvalgte varer og tjenesteydelser 1945-2000

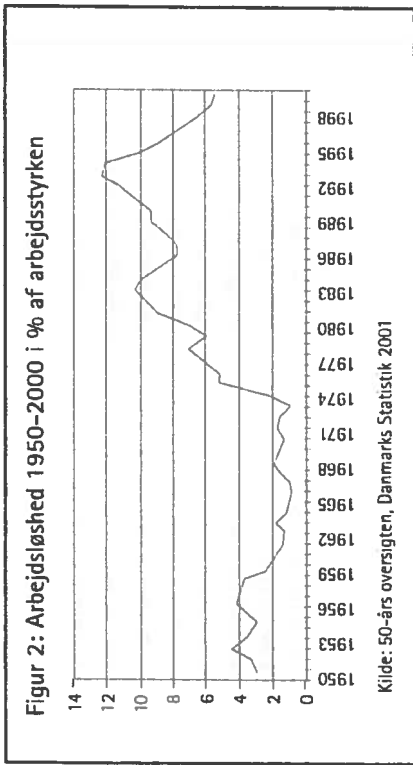
	1945	1950	1970	1980	1990	2000
Personbiler	0,01	0,09	0,22	0,27	0,31	0,35
Bogudlån	3,5	4,5	11,1	22,7	22,3	18,7
Teaterbilletter	...	...	0,15	0,29	0,45	0,44
Biografbilletter	11,6	9,6	4,9	3,0	1,9	2,0
Fjernsynslicenser	...	0,08	0,27	0,36	0,38	0,42
Aviser	...	0,35	0,36	0,37	0,35	0,28
Spiritus (liter)	1,9	1,5	2,9	3,8	3,2	2,7
Vin (liter)	2,0	3,1	5,9	14,0	21,3	30,9
Ø (liter)	51,1	71,6	108,3	131,8	127,4	104,7
Cigaretter	287	1090	1316	1371	1310	1322

Kilde: 50-års oversigten, Danmarks Statistik 2001

Figur 1: Sociale udgifter 1950-2003 i % af bruttonationalproduktet

Kilde: Statistisk Årsoversigt, div. årg.

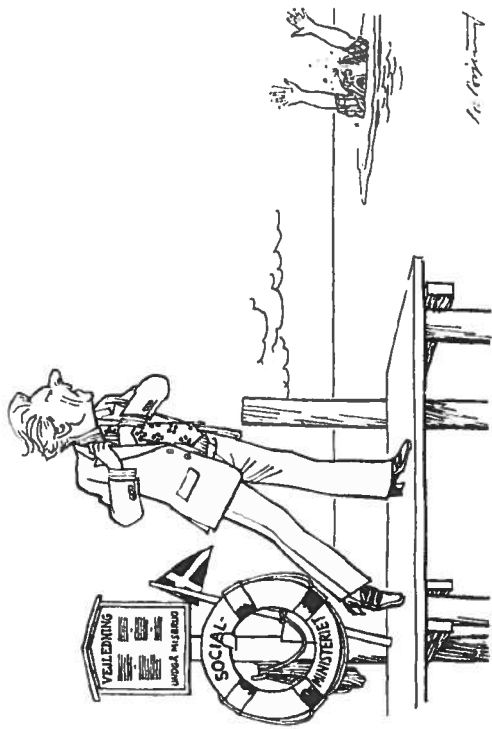
mokratisk lighedsmålsætninger endnu ikke var blevet indfriet. Troen på at den økonomiske vækst automatisk ville skabe mere velfærd begyndte at svinde ind – også blandt socialdemokrater. De socialdemokratiske regeringer i slutningen af 1970'erne forsøgte imidlertid stadig med traditionelle politiske midler at bringe arbejdsløsheden ned. Det lykkedes ikke og statsminister Anker Jørgensen måtte i september 1982 overdrage statens tor til de borgerlige partier.

Den konservative Poul Schlüter dannede nu "frklæverregeringen", bestående af De Konservative, Venstre, Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkparti. Et slagord for 1980'ernes borgerlige regeringer var økonomisk genopretning. Der skulle ryddes op efter den usikre økonomiske politik i 1970'erne. Den offentlige sektor skulle slankes og skatterne skulle reduceres for at stimulere det private initiativ. De borgerlige regeringer fik bremset væk-

sten i de sociale udgifter, men nogen 'tilbagerulning' af velfærdsstaten var der ikke tale om. Danskerne var nemlig overvejende tilfredse med den skattefinansierede sociale velfærdsstat.

De borgerlige regeringer fik heller ikke nedbragt arbejdsløsheden, der var oppe på godt 12%, da socialdemokraten Poul Nyrup Rasmussen trådte til som statsminister i 1993.

I slutningen af 1980'erne skete der imidlertid en ændring i debatten om velfærdsstaten. Efter at man i flere år at have talt om velfærdsstatens krise – som en 'kolos på lerfodder', der muligvis havde overlevet sig selv – begyndte man at tale om velfærdsstatens omstilling og forandring. Der blev i stigende grad talt om privatisering, brugerbetaling, frit forbrugsvalg og decentralisering. Efter den borgerlige genopretning af økonomien blev både politikere og eksperter optaget af på ny at diskutere velfærdsstatens grundlag – ganske som der i sidste halvdel

25/5-83

- Bare rolig! Nu skal jeg give Dem adressen på en udmærket privat svømmehal.

Udlicitering og privatisering blev nye ord i velfærdsdebatten i 1980'erne. Her ses daværende statsminister Poul Schlüter i tegneren Bo Bøjesens satiriske tegning

af 1950'erne opstod en ideologisk debat efter den økonomiske genopretning efter Anden Verdenskrig.

Kanslergadeforliget 30. januar 1933

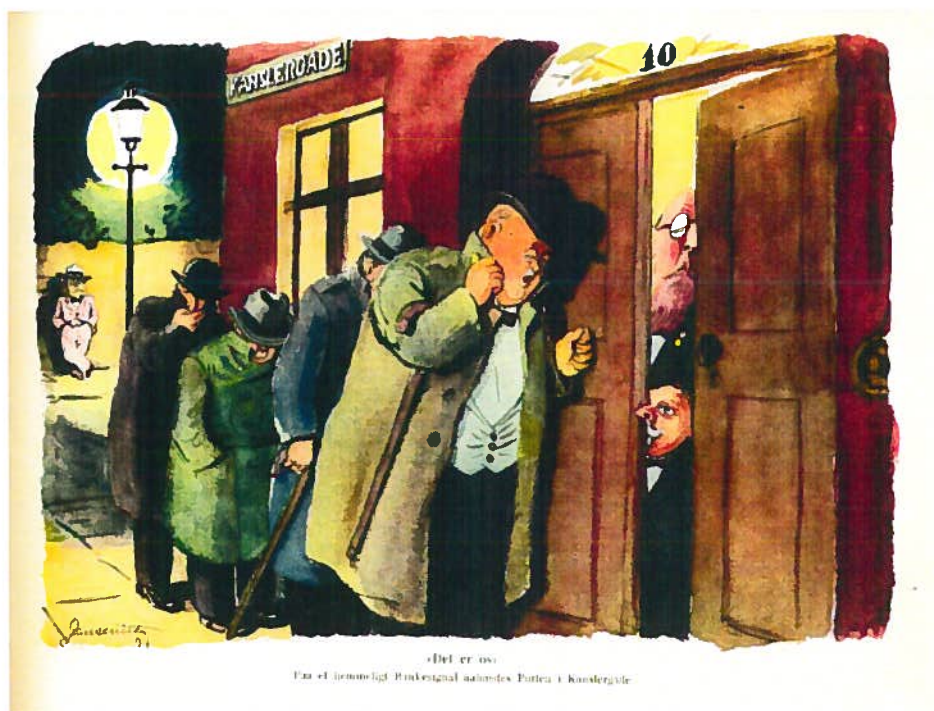
Kanslergadeforliget var en politisk aftale, som blev forhandlet på plads imellem Venstre, Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre under uformelle, men dramatiske omstændigheder i Staunings private lejlighed i Kanslergade nr. 10 på Østerbro i København. Ifølge overleveringen var det afgørende for forhandlingerne, at Stauning formåede at skaffe en karaffel whisky fra kælderens via sin unge og smukke husholderske, da forhandlingerne var kørt helt fast.

Kanslergadeforliget resulterede i socialminister K.K. Steinckes *Socialreform*, som gav alle indbyggere i Danmark en syge- og ulykkesforsikring og lovsikrede retten til at modtage arbejdsløshedsunderstøttelse *uden* at man mistede sin stemmeret. 50.000 danskere som ellers var blevet frataget deres stemmeret fik den derfor tilbage med kanslergadeforliget.

Kanslergadeforligets betydning kan vanskeligt overvurderes. Den socialreform som blev indført sikrede tusinder af fattige arbejder- og husmandsfamilier i by og på land mod den ekstreme fattigdom og sikrede dem ordentlige forhold i tilfælde af arbejdsløshed, sygdom eller ulykke. Socialreformen blev forløber for den moderne velfærdsstat med den offentlige sygesikring, som alle danskere er omfattet af i dag.

Førliget virkede også som en ventil på spændingerne i samfundet, konsoliderede det politiske Danmark og henviste dermed de politiske rabiate partier som DKP og DNSAP til sidelinjen af dansk politik. Hertil kom at forliget blev startskuddet til et statsfinansieret anlæg af boliger, broer, togbaner og anden infrastruktur, som stadig ses og anvendes i dag, – bl.a. S-Togsnettet omkring København.

Staunings karaffel – dog *uden* whisky, findes i dag på Arbejdermuseet i København. Den blev hentet på cykel dagen efter forliget af den begejstrede socialdemokrat Hartvig Frisch. I samtiden var man altså heller ikke blind for Kanslergadeforligets store betydning!

Medlemmer af Venstre ankommer til Kanslergade 10. Tegning af Kanslergadeforliget fra Satirebladet Blæksprutten 1933.

Tekst:

”Det er os”

Paa et hemmeligt Bankesignal aabnedes Porten i Kanslergade

De glade tressere 1958-1973

I 1958 startede en international højkonjunktur, der med små op- og nedgange skulle komme til at vare i 15 år. Den viste sig ved en konstant stigende efterspørgsel efter industrivarer, og den blev forstærket ved et forbedret bytteforhold, idet u-landenes råvarer faldt i pris, mens prisen på færdigvarerne steg. Trods alle bekymringer fra 1950'erne viste det sig, at dansk industri kunne klare konkurrencen og udnytte de gunstige muligheder. (Tekst nr. 46)

En række faktorer satte yderligere skub i udviklingen. De socialdemokratiske regeringer gennemførte gunstige afskrivningsregler, der lod firmaer slippe billigere i skat, hvis de foretog investeringer. Man så ikke mere så alvorligt på underskud på betalingsbalancen, fordi mulighederne for lån i udlandet og udenlandske investeringer i Danmark nu var større end tidligere, og fordi den årlige vækst var større end underskuddet. Store teknologiske fornyelser effektiviserede produktionen, så man talte om den anden industrielle revolution. Endelig havde udviklingen en selvforstærkende virkning, optimismen blomstrede, og man investerede og forbrugte, fordi der var tillid til fremtiden.

Resultatet af højkonjunktoren blev en årlig økonomisk vækst på mere end fem procent i gennemsnit. For eneste gang i industrialisens tidsalder forsvandt arbejdsløsheden. Der blev endog mangel på arbejdskraft, og gæstearbejdere begyndte at dukke op på mange virksomheder. Vigtigere var det dog, at kvinderne i stort tal blev lokket ud på arbejdsmarkedet. I 1958 var der 2 millioner mennesker beskæftiget i Danmark, 1, 5 millioner mænd og 500.000 kvinder. I 1973 var arbejdsstyrken steget til 2, 5 millioner stadig 1, 5 millioner mænd, men nu 1 million kvinder.

Det var industrien, der skabte 1960ernes boom, Danmark blev en industrination. Fra 1958 til 1973 fordobledes industriproduktionen, selv om antallet af arbejdere kun steg ganske svagt. Værdien af industris eksport overhaledede landbrugets i 1961, og i 1973 udgjorde industrivarer 66% af den samlede eksport, mens landbrugsvarernes andel var skrumpet ind til 22%. Valutamæssigt vejede landbrugseksporten dog stadig tungt, da landbrugsproduktionen ikke i samme omfang som industriproduktionen byggede på importerede råstoffer.

Højkonjunktoren fra 1958 medførte at kvinderne blev lokket ud på arbejdsmarkedet. Se-beklame, Billedbladet, november 1958.

Landbruget derimod havde det skidt. Det var umuligt at udvide eksporten, og i 60'erne holdt produktionen sig på nogenlunde samme niveau. Den fortsatte rationalisering viste sig bl.a. ved høstarbejdet, hvor mejetærskeren afløste den gamle selvbinder. Landbrugets arbejdskraft blev halveret fra 320.000 i 1958 til 160.000 i 1973. Endnu i 1960 var der som ved århundredskiftet ca. 200.000 landbrug i Danmark, men i de følgende år blev der nedlagt ca. 20 brug om dagen, så tallet var i 1973 faldet til 140.000. Det var især de små husmandsbrug, der blev sammenlagt til større og mere rentable enheder. Nedsættelsen var dog ikke tilstrækkelig til, at de tilbageværende landbofamilier kunne opretholde en levestandard, der fulgte med det øvrige samfunds velstand. Derfor pressede landbruget staten til at give tilskud til de enkelte brug og til at holde fødevarerpriserne kunstigt i vejret. På den måde betalte staten i 1972 en trediedel af landmandens indkomst.

I servicesektoren voksede beskæftigelsen kraftigt. Ikke mindst steg antallet af offentligt ansatte i undervisning, sundhedsvæsen og socialforsorg. Det var et led i en bevidst socialdemokratisk politik, hvis mål var skabelsen af en velfærdsstat, der stræbte efter økonomisk lighed, social tryghed og velstand.

Danmarks udvikling 1950-2000 i tal

Tabel 8.1. Erhvervsfrekvens 1950-2000, pct. 15-69 årige

	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Kvinder	47	40,9	54,1	68,1	73,1	71,4
Mænd	95,5	94	86,8	86	83,9	80,4

Kilde: Danmarks statistik, 50-års oversigten 2000

Arbejdsstyrkens fordeling på erhverv

	1950		1960		1970	
	Personer 1000	%	Personer 1000	%	Personer 1000	%
Landbrug m.v.	429	23%	366	18%	244	11%
Industri og håndværk	540	28%	613	30%	660	29%
Byggeri m. v.	132	7%	150	7%	210	9%
Handel og transport	400	21%	439	21%	509	22%
Administration og service	335	22%	495	23%	687	30%
I alt	1.936		2.063		2.310	

Kilde: Svend Aage Hansen og Ingrid Henriksen: Vælærdsstaten 1940-78, Dansk socialhistorie bd. 7, 1980

Erfamilieshuse

1955	428.000
1960	481.000
1970	712.000
1980	1.032.000

Kilde: Statistisk 10-årsoversigt

Antal biler og antal indbyggere pr. bil

1955	243.000	18
1960	578.000	8
1975	1.529.000	3

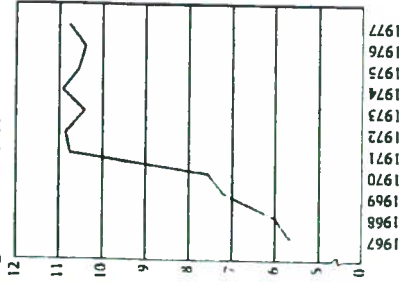
Kilde: Statistisk 10-årsoversigt

Arbejdsloshed i pct.

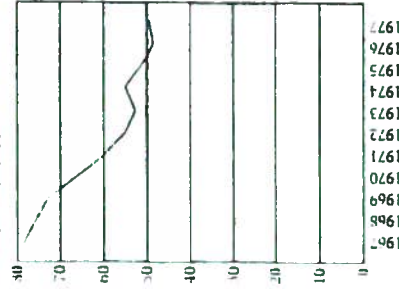
1955	9,7
1950	11,1
1957	10,2
1958	9,6
1959	6,1
1960	4,3
1961	3,9
1962	3,3
1964	2,4
1965	2,0
1966	2,3
1967	2,7
1968	5,0
1969	3,9
1970	2,9
1971	3,7
1972	3,0
1973	2,4
1974	5,2
1975	11,1

Kilde: H. C. Johansen, Danmarks historie bd. 9, 1985

Skilsmisser pr. 1.000 bestående ægteskaber 1967-77

Vielser pr. 1.000 ikke gifte mænd over 17 år 1967-77

71. Andelen af børn på daginstitution 1970-1982

Fra ovenstående, 1982-tallet er fra Levevilkar i Danmark 1984, tallet er incl. godkendt dagpleje.

Aldersgruppe	Antal indskrevne børn pr. 100					
	1970	1975	1976	1977	1978	1979 1982
0-2 år	7	18	19	21	25	29 39
3-6 år	16	35	36	38	41	45 55

37. En ufaglært kvindes erindringer

Den følgende tekst er et uddrag af Maren Vests erindringer og handler om tiden som ufaglært kvinde i begyndelsen af 1900-tallet. Erindringerne er dikteret af Maren i 1932 og nedskrevet, af hvem ved vi ikke. Uddraget begynder med, at Karen (der er født på landet i 1885) er nygift og fortsat bor på landet.

Det første år døjede vi meget med sygdom, og flinke mennesker fra den landsby, vi boede i, kom og bragte mad til os.

Den lille pige, der blev født, da vi havde boet der nogle måneder var meget svag og døde et fjerdingår (: ¼ år) efter. (...)

Til foråret flyttede vi derfra til en anden by, hvor vi arbejdede begge to på en gård. Der var vi kun et halvt år. Så flyttede vi til en anden by. Denne vinter arbejdede min mand med at slå med plejl (: tærsk korn). Om foråret fik han i en anden by arbejde på et teglværk. Vor første lille søn var ikke uden en månedstid, da vi flyttede derhen, og han var så meget syg det meste af sommeren. Han kunne næsten ikke tåle mad, men han måtte alligevel med ud i roemarken, når jeg var ude at luge roer. Jeg var nødt til at gå på arbejde, og hjemme var der ingen til at passe på ham. Ved høstens tid måtte jeg sætte min dreng i pleje og gå ud at vaske om dagen. (...)

Der var vi i halvandet år, så flyttede vi igen til en anden by, hvor vi havde alt forefaldende arbejde, og jeg også måtte gå i marken. En tid var manden ved et teglværk, men der var det skik, at man drak hele lønnen op, så der var ikke godt at være. Der var heller ikke ret meget arbejde, så der var vi kun i et år, så flyttede vi til en anden by, hvor min mand arbejdede på gården, og jeg gik og malkede og

desuden havde alt forefaldende arbejde. Mens vi boede her, fik jeg tvillinger, to små piger. De levede kun i et døgn, og de kom i een kiste. (...)

To måneder efter kom vi til byen (: København) at bo. Manden fik her arbejde på et jernstøberi. Det efterår fik jeg tvillinger, en dreng og en pige. Den lille pige levede kun i nogle dage, drengen i nogle uger.

Senere blev jeg selv syg, og netop den dag, vi skulle flytte, kom jeg på hospitalet, så min mand måtte ordne det hele selv, skønt han kort tid i forvejen var kommet til skade på sin fabrik med noget forbrænding på benene. Så kom der en ung pige af familien og var hos manden, de dage jeg var væk. Hun blev konfirmeret, og min mand var med ude til hendes konfirmation, men der blev han så dårlig i benene, så han kunne næsten ikke slæbe sig hjem. Han ville ikke have, at nogen skulle gøre noget ved hans fødder, så han var jo så sort og snavset, da jeg en otte dage efter kom hjem fra hospitalet. Jeg fik så fat i en børste og sæbe og en balje varmt vand og fik snavset af dem, men det meste af sommeren gik, før de var lægte. Arbejderne fra støberiet samlede lidt sammen til os og kom og gav os, så vi fik lidt at leve for. Senere var manden igen et stykke tid på støberiet, men så kom han på en anden fabrik. I den tid kam han ikke med ret mange penge hjem, somme tider ikke uden med ti kroner om ugen. Resen brugte han selv sammen med kammeraterne.

Den sommer fik jeg så en lille dreng, og da jeg blev rask derefter, måtte jeg selv begynde at gå på arbejde. Den store dreng sørgede så for den lille og gav ham flaske om dagen.

Det næste år fik jeg en dreng. Han blev otte måneder, det sidste halve år

havde han ligget på hospitalet, så var han kommet hjem, men da han havde været hjemme i fjorten dage, dik han Kolerine (: voldsom maveinfektion), og så bar jeg ham halvdød i mine arme ud til Bispebjerg hospital, og der døde han så. Han ligger begravet på Bispebjerg kirkegård.

I tiden derefter havde jeg en morgenplads ved rengøring i en større forretning inde i byen i tre år. Der fik jeg ni kroner om ugen for tre timers morgenarbejde.

Så fik jeg en lille pige, og hende blev jeg hjemme hos og passede de første to år. I den tid fik jeg tvillinger, to drenge. Den ene døde i krampe, da han var fem dage. Den anden levede i tre uger, så kom han på hospitalet og døde der. Min mand hentede ham i hans barnevogn i en lille kiste. Han havde været så medtaget, at de havde sagt, at min mand skulle ikke åbne kisten igen, men jeg fik ham til det, for jeg måtte se drengen. Han ligger nu begravet i samme grav som den anden tvilling ude på Vestre kirkegård.

Det var den drøjeste tid jeg har haft. Da tvillingerne kun var nogle dage, sad jeg oppe ved siden af sengen og vaskede. I lang tid havde min mand ikke noget arbejde. Så imidlertid fik han noget ved en vognmandsforretning, og jeg fik en formiddagsplads med rengøring hos en privat familie, hvor jeg fik min frokost, og når jeg ikke fik tid at spise den, tog jeg den med mig hjem og delte med mine børn.

Så kom min mand til skade ved at læsse koks. En anden ramte ham over øjet med en skovl. Og det gik han længe med og var dårlig; det har vist ramt hovednerven, så somme tider er han endnu ganske øm i den ene side af hovedet.

Et stykke tid efter kom min mand på hospitalet. Inden den tid havde jeg fået en lille pige. Han lå et halvt år. I den tid

Især op til jul medvirkede den private godgørelse til at afbøde den materielle nød. Major Søderstrøm fra Frelsens Hær deler pakker ud til fattige fra Istedgade-kvarteret i København, ca. 1920.

levede vi af, hvad jeg kunne tjene og lidt til hjælp til huslejen fra kommunen. Så var han hjemme et par måneder, så kom han af sted igen, og mens han lå på hospitalet, blev jeg syg og kom på hospitalet. Så lå vi begge på hospitalet. Jeg lå i seks uger og kom hjem til lille Juleaften. Og min mand kom så hjem til Nytår. Vi var ikke i sygekasse, så det var under kommunen det hele (: fattighjælp). Min mand var blot hjemme i en måned, så måtte han afsted igen. Og denne gang var han der to måneder. Det var på almindeligheden (: fattighospitalet "almindeligt hospital").

Så gik der lang tid, hvor han ikke kunne arbejde, næsten et helt år. Så begyndte han lidt at arbejde igen.

Jeg fik nu en lille pige, men derefter blev jeg syg og måtte på hospitalet og opereres. Der var jeg meget syg, men vi havde det så godt, og jeg var glad for at være der. Da jeg kom hjem, måtte jeg holde mig i ro en månedstid. Så begyndte jeg igen at arbejde med vask og rengøring. (...)

Efterhånden, som børnene voksede op og blev store, måtte de jo også til at hjælpe til. Først begyndte de med at gå lidt i byen for folk. Da den ældste søn blev tolv år, fik han plads ved mælkevognen. Han måtte så op klokken fire hver morgen, og passe at være hjemme, så han kunne være i skole kl. tolv. Det var han ikke ved så længe, for jeg var ikke glad ved, at han skulle så tidlig op. Han fik så en budplads ved et ugeblad. Der skete et eller andet derinde, så han fik nogle ørefigner og kom hjem og fortalte om det, så blev hans far vred over det, og tog ham derfra. Så fik han budplads hos en skrædder, hvor de holdt så meget af ham, og han havde det så godt. Men så syntes min mand, han fik for lidt løn, og så kom han i en anden plads. Der var han også glad for at være, og de var godt tilfredse med ham, for han var så ærlig hele vejen igennem. Det var ved en chokoladefabrik, hvor han kørte ud med varer, og der havde han meget med pengesager

at gøre. Både tyve og femogtyve kroner kunne han have hjemme liggende til om mandagen. Hans mor var så bange for, at de skulle blive borte, men det blev de aldrig. Og det var folk så glade for, at han kunne ordne regnskabet så godt.

Men så ville hans far at han skulle i lære. Han havde nogen tid i forvejen været bud hos en konditor, men så måtte han ikke være der for politiet, han var for ung til at bære så store kurve. Nu kom han tilbage til ham, da han der havde fået interesse for faget, og der stod han så i lære i fire år. (...)

Døtrene bliver jo tidlig vænnet til at bestille noget. Når jeg går på arbejde, må de ordne hjemmet, inden de går i skole. Eftersom de er blevet større, har de haft bypladser, inden de gik i skole. En af dem har også passet en lille dreng og kørt med ham. Og den plads fik hun, da hun var ni år. Hun havde den hen ved et par år, men så blev drengen for stor. Lægen forbød hende at bære på ham mere. Han var for tung.

Den ældste af dem har nu en forrettingsplads. Hun er 18 år, og hun begyndte med at få 35 kr. om måneden og kosten. Nu får hun 45. Hun bor hjemme og betaler lidt for vask og renlighed, og resten bruger hun så selv til tøjet. Hun er glad for sit arbejde, og fordi hun er blevet forfremmet i løn. Derfor mener hun, at folkene interesserer sig for hende.

Den ene søn er femten år, og han arbejder på et savskæreri, hvor han får sytten kroner om ugen. Dem får jeg hver fredag aften, når han kommer hjem, og jeg sørger så for, hvad han skal have. Selv får han femogtyve øre om dagen til drikkepenge eller som vi nu kan blive venner til. Desuden får han en lille skilling om søndagen, et halvhundred øre eller en kroners penge, og så lidt ekstra til julegaver og sådant. Han slider så meget

fodtøj og træsko, og han er jo ikke færdig med at vokse endnu, så det er jo ikke så nemt at få det til at slå til. Hans cykel skal jo også holdes i orden, så der er jo noget for en anden een at tage fat i, når man har så mange at skulle holde med tøj og klæder.

Hvert år får de små piger en pakke som julegave fra børnehaven, og der er som regel en lille kjole i til dem, og det er en nydelig pakke og en stor hjælp, så den må man jo være meget taknemmelig for. Jeg har altid tårer i øjnene, når de kommer hjem med den.

Gennem skolen kommer den ene på sommerferie i Jylland. Hun har nu været fire år hos de samme mennesker, som hun holder meget af, og de er også glade for hende. De sender altid en pakke til hendes fødselsdag og til jul. (...)

Det er, hvad jeg kan fortælle om, hvad jeg har oplevet i min tid. Det er jo ikke altid så nemt, når man skal klare sig selv og så de mange børn. Det er dyrt både at få dem og at få dem i jorden, når de skal ligge pænt. Da min ældste søn blev født, kostede en jordemoder to kroner. Nu er det anderledes.

Det er snart en højtid, og børnene hvi-sker sammen om, hvad de skal samle sammen til deres mor, for at hun skal have at glæde sig over. Jeg har min mistanke om, hvad det er, de samler sammen til, men jeg søger jo at skjule mistanken. Sidste år havde jeg sparet sammen og betalt af, efterhånden som jeg tjente lidt, på en brun kjole til den store pige, og hun blev så henrykt for den, at hun tog mig om halsen og kyssede mig. Hun kom jo sent hjem fra sit arbejde juleaften, så hun havde ikke set noget i forvejen. Det er så rart for os forældre at se, at børnene er glade for den lille smule, man gør for dem.

4 © Poul Møller:

Velfærdsstaten sløver modstandskraften. (1956)

Vedtagelsen af folkepensionen i 1956 resulterede i en stærk offentlig debat om dette nye begreb: velfærdsstaten. Blandt de skarpeste kritikere af det socialdemokratiske velfærdsprojekt var den konservative landsretssagfører og medlem af folketinget, Poul Møller:

Den sociale Velfærdsstat er et samfund, hvor staten har pligt til at hjælpe den enkelte borger igennem alle livets vanskeligheder, og hvor staten må påtage sig enhver økonomisk, kulturel eller social opgave med det mål at sørge for, at flest mulige borgere opnår størst mulig velfærd. Motiveringen for Velfærdsstaten er, at mennesket er et produkt af arv eller miljø, at det ikke selv kan gøre for, hvorledes dets tilværelse former sig, og at fællesskabet derfor må hjælpe den enkelte igennem livets kampe. Thi når ingen kan gøre for noget, ville det både i opdragelsen, kriminalitetsbekæmpelsen og kampen for tilværelsen være uretfærdigt, om den enkelte kom til at bøde for fejltagelser eller misgreb, som han i virkeligheden ikke kan være ansvarlig for. (...)

Og i et samfund, hvor alle for længst er vænnet til at påkalde statens ansvar og medvirken over for løsningen af nær sagt enhver opgave, kan Velfærds-programmet give sit parti vind i sejlene. "Det er samfundets skyld", er en så udbredt vending i alle kredses daglige sprog, at det ganske godt rammer en almindelig opfattelse af ansvar og skyld i den moderne stat. (...)

Derfor kan det alligevel være af værdi at klare sig, om Velfærdsstatens tryghed alligevel ikke er dyrekøbt. Fremragende nervelæger har for nylig udtalt, at de mange neurotikere i vort land er en følge af Velfærdsstaten, der gradvis er ved at forandre

mennesket til en drivhusplante, der dræbes, hvis den kommer uden for drivhuskulturen. Modstandskraften sløves, fordi den nervestyrke, som eksistenskampen kræver, ikke bliver bygget op i det moderne menneske. Det bryder derfor sammen, hvis det står over for problemer, som samfundet ikke kan løse, f. eks. et ægteskabeligt forlis. Det kan altså omtvistes, om Velfærdsstatens goder er prisen værd; i den forbindelse må det tages i betragtning, at friheden efterhånden mindskes i "formynderstaten". Da mangfoldige materielle goder ydes over de offentlige kasser, og erhvervene skal hente sine lån hos staten, vil mange være betænkelige ved at udnytte de politiske rettigheder til åbent at bekende kulør. Fremdriften for det enkelte menneske vil være afhængig af myndighedernes velvilje, hvilket langt fra at styrke den menneskelige selvstændighed vil fremme øjentjeneriet.

5 © Bent Rold Andersen: Den aktive velfærdsstat. (1966)

En af arkitekterne bag 1960'ernes sociale reformer var økonomen Bent Rold Andersen. Han forklarede i en lille bog fra 1966 sammenhængen mellem velstand og socialpolitik. Efter traditionelle økonomiske opfattelser burde velstand mindske behovet for socialpolitik, men 1960'ernes velstandsstigning blev ikke desto mindre ledsaget af en voldsom socialpolitisk ekspansion. Forklaringen på dette øjensynlige paradoks var, at nye målsætninger var kommet ind i socialpolitikken:

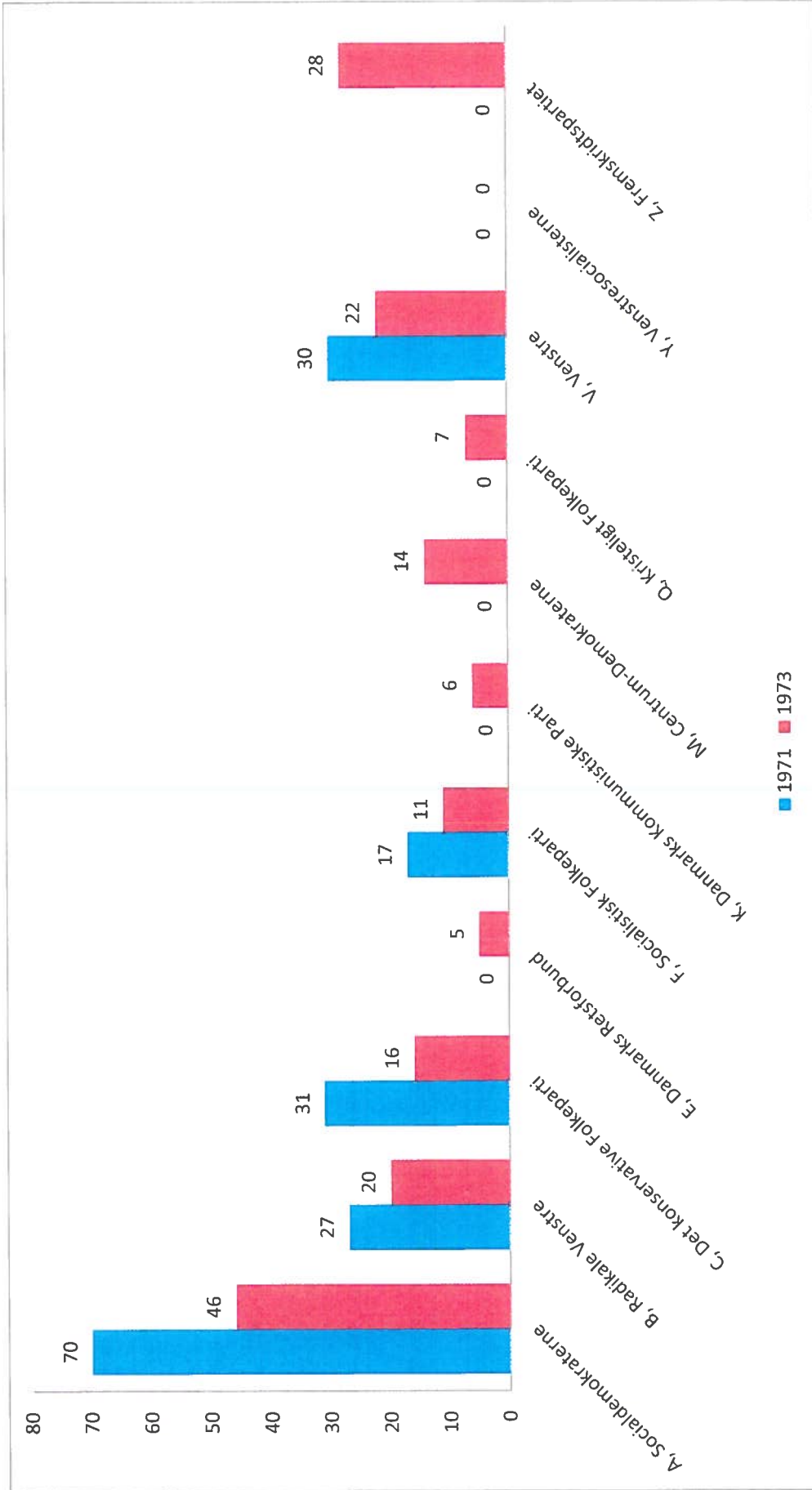
Samtidig med at vore indtægter, og det gælder også realindtægterne, er steget, er også vore faste udgifter steget. Herved bliver de økonomiske og sociale konsekvenser alvorligere, når indkomsterne falder væk, hvad enten det drejer sig om en kortere eller længere periode. Den udvidelse af forbruget, der er sket på baggrund af den stigende velstand, er nemlig navnlig faldet på varige forbrugsgoder: Vi har fået dyrere boliger. Vi bruger penge til bil, fjernsyn, møbler, ting på afbetaling. Dette betyder, at den enkelte familie ofte har bundet sig for så store faste udgifter, at selv et midlertidigt fald i indkomsterne kan slå store skår i familiens økonomi. Stigningen i velstanden har på en måde gjort os mere sårbare. Derfor opstår også hos mange et krav om, at de sociale ydelser ikke bare skal sikre en nodtørfug levestandard. Man kræver også, at de skal sikre, at vi er i stand til at opretholde vor hidtidige levestandard i tilfælde af sygdom og arbejdsløshed, og måske også når vi bliver gamle, eller hvis vi bliver invalide.

Men der er sket en yderligere forskydning af socialpolitikken målsætninger. Vi er ikke længere tilfreds med en passiv socialpolitik, der blot sikrer pengel hjælp, når vi er i økonomiske vanskeligheder. Igennem årene efter krigen er der vokset en aktiv socialpolitik frem, der har til formål at *forebygge* sociale ulykker og at bringe de mennesker tilbage til en normal tilværelse, som allerede er blevet ramt af sociale ulykker, som fx sygdom, arbejdsløshed og invaliditet. Denne målsætning, som går ud på at normalisere tilværelsen for de dårligst stillede, kaldes ofte *resocialisering* eller *revalidering*. (...)

Den aktive socialpolitik er særlig vigtig, fordi udviklingen på så mange andre områder foregår så hurtigt. Den tekniske udvikling, udviklingen af den internationale handel, udviklingen i indkomster og forbrugssammensætning, alt dette stiller krav om en stadig og hurtig tilpasning i erhvervslivet og i arbejdslivet. Den aktive socialpolitik medvirker til, at denne tilpasning kan foregå mere smidigt og med en formindskelse af de menneskeligt uheldige konsekvenser, som ellers kunne fremkomme. (...)

Denne forskydning i opfattelsen af socialpolitikken rolle har også et andet element i sig: Tidligere betragtedes de sociale udgifter som en byrde, i hvert fald for de velhavende, som gennem skatter og kontingenter måtte bidrage til forsørgelsen af de dårligst stillede. Vi er i dag nået til en mere nuanceret opfattelse af dette spørgsmål. Socialpolitikken kan bidrage til at forbedre helbredet, udfylde tilværelsen og holde livsmodet oppe. Dette er af værdi i sig selv. Men samtidig bidrager det også til at forbedre vor arbejdsevne og til at forøge vor modstandsdygtighed overfor det pres, den omskiftelige tilværelse stadig lægger på os. Socialpolitikken gør den enkelte borger bedre i stand til at tage nye produktive opgaver op. Kort sagt: Den moderne socialpolitik medvirker til at højne befolkningens produktive standard. Akkurat på samme måde som det sker, når vi investerer i sundhedsvæsen og undervisningsvæsen. Investering i socialpolitik er en produktiv investering.

Folketingsvalget 1973

Socialdemokrat og arbejder, der nu stemmer liste Z

I 1973 gjorde Fremskridtspartiet et bemærkelsesværdigt indtog i Folketinget ved det såkaldte Jordskredsvalg. Partiet var blevet stiftet i 1972 og tordnede ind i Folketinget med 15,9 % af vælgerne bag sig og fik 28 mandater. Partiet blev dermed det næststørste parti – kun overgået af Socialdemokratiet. Advokat Mogens Glistrup var Fremskridtspartiets karismatiske leder, der talte imod det høje skattetryk og bureaukratiet i den offentlige sektor ("papirusseriet").

Glistrups personlige stil samt hans oprør mod det stærkt stigende skattetryk og den omsiggribende statslige regulering appellerede til brede kredse i det danske samfund, herunder mange vælgere som traditionelt stemte socialdemokratisk.

Nedenstående kilde er et interview fra Poul V. Nielsens "Fremskridtsarbejderen – kammerat eller fjende" fra 1977. Her fortæller arbejderen Frede Olsen, om hvorfor han er ikke længere stemmer socialdemokratisk men i stedet har meldt sig ind i Fremskridtspartiet. Kilden illustrerer den utilfredshed med det etablerede politiske system og den udbyggede offentlige sektor, som førte til Fremskridtspartiets store vælgertilstrømning ved Jordskredsvalget.

ET SPARK I RØVEN

Frede Olsen, hjemmeslagter, Bakkevej 1, Bogeso, Brandelev, født 25.5.1923

- Jeg kender mange arbejdere, der stemmer på Fremskridtspartiet. En del har meldt sig ind i partiet. Det har for eksempel jeg. De fleste kommer fra socialdemokratiet. Man kan sige, de vil, at FRP skal gøre dét, som socialdemokraterne aldrig fik gjort ...

- Fremskridtspartiets arbejdere opfatter ikke partiet som et overklasseparti. Så ville de da ikke stemme på det! Jeg vil nærmest kalde FRP et parti af oprørere mod det bestående system. Det er et socialt parti. Ikke socialistisk, men socialt. Det er en lodret løgn, at FRP er asocialt. En af de fedeste løgne, der er udbredt om partiet, er den, at folk i fremskridtssamfundet skal klare sig selv, når de bliver gamle. Det er overhovedet ikke Glistrups program at afskaffe folkepensionen, tværtimod vil han sætte den op. Men det er rigtigt, at han siger, folk ikke skal have socialhjælp, hvis de ikke vil bestille noget ...

- *Tror du, der findes mennesker, som ikke gider arbejde?*

- Der er mange arbejdsløse, som prøver at knibe udenom, når de får anvist arbejde. De vil hellere hæve understøttelse og så lave lidt måneskinsarbejde ved siden af ... Jeg ved, der er arbejdsløse murere, som bygger »sort« for folk, og arbejdsløse mekanikere, der står i lader rundt omkring og reparerer biler for folk for sorte penge. Det bebrejder jeg dem ikke, men jeg synes, der må være noget galt med systemet, når det ikke kan betale sig at tage hænderne op af lommen.

NÅR MAN ER OPVOKSET PÅ LANDET...

Frede Olsen, hans kone (sygehjælper på amtssygehuset i Næstved) og deres 3 børn på 21, 18 og 10 bor på en lille landbrugsejendom, hvis 6 tønder land jord er bortforpagtet. I stalden driver de lidt husdyrhold: kalve, et par husholdningsgrise og nogle høns.

Fra konfirmationen til sit 22. år var Frede Olsen landbrugsmedhjælper med det mål at blive selvstændig landmand. Da han indså, at ejendomspriserne var en barriere, han ikke kunne forcere, besluttede han at tage erhverv op efter faderen, der var landpostbud. Frede Olsen kom ind ved postvæsenet og fik arbejde i Ringsted. Det begynde at kede ham at rende trappe op og trappe ned, da der var gået 3-4 år, og da han samtidig fandt ud af, at han kunne tjene mere som arbejdsmand, forlod han etaten for at blive slagteriarbejder. Dette arbejde var han ret glad for, men fik jo alligevel lyst til at prøve noget andet. Han var fodermester i Jylland, arbejdsmand på fjerkræslagteriet i Ringsted, købmandskarl og chauffør, jord- og betonarbejder, rengøringsmand, forvalter. En halv snes år boede familien i København, men så havde de også fået nok af byen.

- Både min kone og jeg ville på landet igen. Når man er født og opvokset herude, bliver landet ved med at trække ...

I 1967 købte de husmandsstedet i Bøgesø. Nu skulle de være selvstændige og drive frilandsgartneri. Det blev ikke succes.

- For at sige sandheden - det gik ad helvede til. Ikke med grønsagerne, de groede godt nok, men med økonomien. Vores aftager, han lugtede hurtigt, at vi manglede kapital og hele tiden skulle bruge penge. Han klemte os. Til sidst måtte vi holde op, og jeg begyndte at slagte for folk.

I en tid, hvor en sparet krone er mere værd end en tjent, savner hjemmeslagteren ikke arbejde. Frede Olsen har i perioder en bestillingsliste, der går uger frem. Jobbet er godt, synes han. Han kan holde fri, når det passer ham, selv vælge sit tempo og sine pauser. Til tider knokler han løs, slagter en masse grise og tager en nydelig dagløn hjem - til andre tider har han - også af helbredsmæssige grunde - lyst til at sætte farten ned.

Som erfaren og populær hjemmeslagter kommer han vidt omkring i Sydsjælland. Frede Olsen nyder at snakke og diskutere med mange slags mennesker, gårdejerer, arbejdsmanden, den udflyttede københavner. Som regel er folk i godt humør, fordi slagtingen stadig er en festlig begivenhed. Det sker også, at arbejdet går i stå og skoldevandet bliver koldt. Så er der sket det, at en diskussion uddarmer til politiske skænderier. Ikke uden kærlighed beretter Frede Olsen om en gårdejer, »en rigtig Venstrebonde«, der bliver så ophidset, at han hopper af galskab og erklærer, at nu er det fan'me sidste gang, Frede skal slagte for ham.

- Næste gang, han har en gris, der længes efter at blive slagtet, går der alligevel bud over til os. Det ender altid på samme måde, med skænderi så det ryger, og er det ikke mig, der begynder, så er det ham ...

ALLE DISSE LØFTEBRUD

- Både min far og min farfar var socialdemokrater - af den røde slags. Jeg stemte socialdemokratisk de første gange. Jeg kunne godt li' H. C. Hansen. Han var arbejder. Efter min mening overgik han

Stauning som politiker. H. C. var det ærligste menneske på jorden, en type ligesom Borgbjerg, Sabroe, Lyngsie og de andre fra dengang der var socialdemokrater til. De fik noget igennem, de gjorde noget for de små i samfundet. Siden røg akademikerne ind og fik de ledende poster. Nu kan man ikke blive til noget i socialdemokratiet uden at have en fin eksamen. For akademikerne er politik et levebrød. De er ikke politikere for de smås skyld. Jeg stemte socialdemokratisk i H. C. Hansens tid og også da Kampmann var statsminister. Men dengang akademikerne Viggo Kampmann blev chef, ja da begyndte jeg faktisk så småt at blive urolig. Den næste statsminister, Jens Otto Krag, var også akademiker, og så blev det for meget for mig. Det, der direkte gav stødet til, at jeg blev uvenner med socialdemokraterne, var at Krag forhøjede moms til 12½ procent. Han lovede, vi skulle få en tilsvarende skattelettelse. Det fik vi ikke, vi fik skatteforhøjelse. Så havde jeg ikke råd til at forny mit medlemskort til socialdemokratiet ... Hvorfor brugte socialdemokratiet og SF ikke magten, da de havde den i det røde kabinet? Hvorfor gennemførte de ikke skattelettelse? Det var dog det mindste, de kunne have gjort. Det var der mange arbejdere, der var skuffede over. De opdagede, at politikerne overhovedet ikke er til at stole på. De siger et og gør noget andet, evig og altid. De, der ikke vil finde sig i det pjat, det er dem der stemmer på FRP ...

- *Nu har socialdemokratiet en leder, der har været arbejdsmand - frister det dig ikke til at sætte kursen »hjem« igen?*

- Det der med Anker, det var bare noget smart noget, Krag fandt på, for at vi ikke skulle lægge så meget mærke til de andre akademikere i partiet.

- *Glistrup er også akademiker.*

- Det er han, men han taler aldrig ned til folk. Man mærker overhovedet ikke, han er akademiker. Jeg har snakket med ham, når jeg var delegeret på landsmøderne. Glistrup er en mand, der husker, hvad han lover. Helt igennem idealist. Han siger det han mener, uden persons hensyn. Ingen bliver skånet.

ET HELT FORFÆRDELIGT DEMOKRATI

- *Hvad er det for et samfund, du gerne vil have?*

- Jeg er ikke ude efter at afskaffe det kapitalistiske system som sådant. Jeg vil have et samfund, hvor folk har lyst til at arbejde. Hvor de ikke bliver sat under administration. Jeg kan godt lide at arbejde, men jeg bryder mig ikke lige meget om alt arbejde. Jeg har prøvet meget forskelligt, og der er een ting, jeg er blevet helt og fuldstændig klar over: Jeg ville aldrig stille mig ved et samlebånd. Jeg ville *aldrig* blive ved et arbejde, hvor jeg føler mig som en møtrik.

- At være arbejder har jeg ikke noget imod, men jeg vil ikke snydes. Vi har fået flere og flere penge mellem hænderne, men vi har ikke haft reel fordel af at få mere. Det er at blive snydt ...

- *Hvem snyder dig?*

- Man siger jo, det er kapitalen og arbejdsgiverne. De er udbyttende. Den tror jeg ikke så meget på mere. Jeg siger, det er staten, det offentlige, der udbytter os. Jeg har arbejdet hos mange arbejdsgivere ... Kom det dertil, at jeg begyndte at føle mig udbyttet, gik jeg min vej og søgte noget andet ...

- *Det forudsætter, at man kan få andet arbejde ...*

- Det kan man. Der er altid noget andet at få.

- *Også i en situation med over 150.000 arbejdsløse?*

- Arbejde er der jo i virkeligheden nok af. Se på annoncerne i avisen! Det gælder om at have lyst til at lave noget og til at holde øjnene åbne. Men jeg vil godt indrømme, at det ikke altid er nok ... Folk bliver jo bremset. I det system, vi har, skal folk spørge om alt, spørge og spørge i én uendelighed. Vi har jo et helt forfærdeligt bureaukrati her i landet, noget der er vokset ud over al rimelighed. Fladså kommune her består af fire kommuner, der blev lagt sammen. Før den tid var der i de fire kommuner tilsammen 8 mennesker ansat til at administrere. I dag er der et sted mellem 50 og 70.

- Vi skulle have beholdt de små skoler. Jeg har selv gået i en af dem. De er mindst lige så gode som de skoler, vi har nu - og meget billigere. Alene til skolebuskørsel her i Fladså bruger de 100.000 om året pr. skole. Fremskridtspartiet består af folk, der siger: Nu må vi fan'ne se at få jordforbindelsen i orden.

- *Håber du at opleve Glistrup som statsminister?*

- Man kan sige, FRP er et parti, der bider de andre partier i benene og får dem til at tage sig sammen. Det er nok bedst, det bliver ved på den måde - jeg er bange for, at der bliver strejker og uroligheder, hvis FRP danner regering.

[...]

- *Hvad har du imod socialismen?*

- Jeg tror, det er galt, at de flittige og de mindre flittige skal tjene lige meget. Man så det med »Stjernen«, »Tilskærerne« og hvad de ellers hed de kooperative foretagender - de gik neden om og hjem, fordi alle skulle tjene lige meget. Når man kan få det samme for ikke at lave noget som for at tage fat, går det galt med en virksomhed. I et socialistisk samfund vil de kun have store virksomheder. Jeg har selv arbejdet på en større arbejdsplads, Toms Chokoladefabrik, da de byggede den. Aldrig har jeg set så meget svind i værktøj og materialer og så meget sløseri. Man har det også i andelsbevægelsen. Den blev ikke til det, der var meningen. Der vil altid være nogle, der nasser på andre ...

- *Du har ikke stor tillid til mennesker.*

- Jeg ved ikke, hvad jeg har ... Jeg har oplevet så meget i mit liv ... Det kan jo godt være, man synes, der er blevet trampet lidt rigeligt på én. Kommer man op på rådhuset, så står der én bag skranken og ser ned på én. Skal man tale med en af pædagogerne oppe på den fine skole, jokker han på én med sine talemåder. I gamle dage var det herremanden, der hundsede med folk. Jeg tror egentlig, det var lettere at tage, for folk vidste, hvad han var for én og hvor han hørte hjemme. Men at man nu ligefrem skal *betale* for at blive set ned på! Der var en af dem, jeg sommetider diskuterer med, som spurgte, om jeg ikke synes, jeg får noget for skatten. Jo, sagde jeg til ham, jeg får rådhuspaladser og skolepaladser. Dem har jeg ikke brug for. Hvad jeg synes, jeg får for skatten - jeg synes, jeg får et spark i røven.

Velfærdsstaten og de socialdemokratiske værdier

af Lotte Bundsgaard

Ved valget i 2002 lød de svenske socialdemokraters valgparole: »Stolte, men ikke tilfredse«. Det passer faktisk også meget godt til os danske socialdemokrater. Vi er stolte af, at socialdemokrater gennem mere end hundrede år har kæmpet for et mere retfærdigt samfund og for en stærk velfærdsstat eller et stærkt velfærdssamfund, som mange i dag kalder det. Og socialdemokraterne har vundet mange af disse kampe på trods af modstand fra både højre og venstre side i folketingssalen. Men vi er ikke tilfredse endnu. I almindelige diskussioner, om hvordan vores samfund skal se ud, bliver det ofte både hos venner og fjender til, at den danske velfærdsstat er inkarnationen af socialdemokraternes drømme og håb. Gid det var så vel. Men sandheden er, at der er ganske mange, som har aktier i velfærdsstaten. Det har godt nok hele vejen fra 1930'erne til i dag været Socialdemokratiet, som skubbede på og satte dagsordenen for udviklingen fra social forsørgelse af de fattige til det, som vi kalder for velfærdsstaten. Hvis det stod til vores politiske modstandere både til højre og venstre, havde Danmark set kendeligt anderledes ud!

Der er dog især to ting, man skal huske, inden man taler om »den socialdemokratiske velfærdsstat«. For det første er det svært at oversætte de grundlæggende politiske værdier til konkret lovgivning. Hvis man føler, at frihed, lighed og fællesskab bør være de bærende samfundsværdier, hvilket pensionssystem skal man så have? For det andet er velfærdsstaten et kludetæppe af forlig, forhandlinger og indrømmelser. Selv om initiativet til f. eks. Steinckes socialreform (1933) eller

folkepensionen (1956) kom fra Socialdemokratiet, gik det næsten altid sådan, at når reformerne skulle vedtages, var selv de mest hårdnakkede modstandere ikke blege for at gå med og kæmpe for indrømmelser til netop deres vælgere. At det ofte kneb lidt mere, når regningen skulle betales er så en anden sag.

Når vi endnu ikke er tilfredse, er det både, fordi velfærdsstaten ikke har nået alle sine mål, og fordi der stadig er nye udfordringer, som kræver ændringer af velfærdsstaten. Det er meningsløst blot at forsvare velfærdsstaten for »systemets« skyld. Velfærdsstaten giver kun mening, hvis den retter sig mod værdier og mod det enkelte menneskes liv.

Derfor kan man tage afsæt i historien: Gimle-kongressen i 1876, hvor arbejderne mødtes og vedtog det første socialdemokratiske principprogram, er et godt udgangspunkt, hvis man skal forstå nutidens opgaver.

Det socialdemokratiske udgangspunkt

Vi socialdemokrater har altid bygget vores politik på tre grundlæggende værdier: Frihed, lighed og solidaritet/broderskab/fællesskab. Opfattelsen af de tre værdiers konkrete indhold har naturligvis ændret sig i takt med, at samfundet og uligheden har ændret sig.

Socialdemokraternes første principprogram stammer fra Gimle-kongressen i 1876. Det blev skrevet i en tid, hvor forskellene i rettigheder og økonomi var store. Disse uretfærdigheder afspejlede sig i programmets tone:

»I det nuværende samfund er arbejdsmidlerne (grund, jord, fabrikker, maskiner, samfærdselsmidler osv.) tagne i besiddelse af kapitalisterne, som således har tilvendt sig udbyttet af årtusinders arbejde. Kapitalisternes herredømme over arbejdsmidlerne er årsag til politisk ufrihed, social ulighed samt splid mellem nationerne, hvilket skaber elendighed for samfundets produktive medlemmer og forøger proletariatets rækker. Kapitalherredømmet hindrer en på retfærdighed grundet samfundsordning og fremkalder planløs produktion, hvorved uhyre værdier går til grunde ... Kun ved at lægge den nuværende af privatkapitalister, aktieselskaber, staten og kommunen ledede produktion ind under folkets umiddelbare ledelse og kontrol, ved altså at ophæve det bestående lønarbejde, vil produktionens udbytte kunne fordeles efter en retfærdig målestok.«

Såvel den politiske analyse som den socialdemokratiske retorik har unægtelig ændret sig siden. Bortset fra et urealiseret forslag fra 1918 om socialisering af sukkerproduktionen har partiet i højere grad interesseret sig for at forfølge de tre grundværdier, end for hvem der ejede den ene eller anden virksomhed. Det hænger ikke mindst sammen med velfærdsstatens centrale rolle.

Gimle-programmet handlede imidlertid også om frihed – eller rettere om, hvordan en stor gruppe af borgere blev udelukket fra at deltage i samfundslivet. Derfor krævede man bl.a.:

»fuldstændig presse-, forenings- og forsamlingsfrihed, hvorved folket kan tilkendegive sine tanker i ord og skrift«, »almindelig lige og direkte valgret med hemmelig afstemning til alle stats- og kommuneinstitutioner for mænd og kvinder fra 22 års alderen«, at »al udøvende og al lovgivende magt skal være hos folket gennem den af dette valgte repræsentation« samt, at

vigtigere love sættes under almindelig folkeafstemning«.

Det var et krav om, at de friheds- og politiske rettigheder, som »rigets bedste mænd« havde indført for sig selv med Grundloven i 1849 (og strammet igen i 1866) også skulle gælde arbejderne, dem uden ejendom og kvinderne; men der skulle gå mange år, før det lykkedes. Visionen var og er, at alle mennesker skal frigøres via en folkelig overtagelse af magten som betingelse for en demokratisering af Danmark. Det forudsætter en høj grad af social og materiel tryghed.

Siden Gimle-programmet er der uomtvisteligt sket meget. Danmark er i dag et samfund med stor social sammenhængskraft, udviklet tryghed, en høj grad af ligestilling og lighed.

Men selv om programmerne har ændret sig meget siden Gimleformuleringerne, er grundværdierne de samme: Frihed, lighed og fællesskab. Den enkelte skal have mulighed for at leve et frit, værdigt og trygt liv i tæt samspil med samfundet. Den gang som i dag er forholdet mellem rettigheder og pligter afgørende for samfundets sammenhængskraft.

Målet er uændret, midlerne har ændret sig. Ikke mindst blev de ændret, da Socialdemokratiet kom i Folketinget, fik regeringsmagten og langsomt opbyggede et samfund med mindre klasseskel og modsætninger. På den anden side er nye modsætninger opstået, og nye opgaver kommet til. Markedsøkonomien er blevet udviklet og reguleret, så væksten har kunnet danne basis for en udviklet velfærdsstat.

Velfærdsstaten opbygges

Socialdemokratiet udviklede sig fra starten af det 20. århundrede til den bærende politiske kraft i Danmark. Det prægede den politiske dagsorden, og de klassiske socialdemokratiske værdier blev en del af det danske samfunds værdigrundlag. De fleste danskere mener, at frihed, lighed og fællesskab er værd at kæmpe for.

Velfærdsstaten er kronen på værket – det store socialdemokratiske fingeraftryk på det danske samfund.

Socialdemokraterne havde op gennem århundredet vind nok i sejlene til at opbygge et fintmasket socialt sikkerhedsnet. Indtil 1920'erne som en politisk pressionsgruppe og derefter som det dominerende parti i dansk politik. Det betød i første omgang, at Socialdemokratiet prøvede at udvikle de positive elementer i den eksisterende lovgivning, fx ved Steinckes socialreform i 1933. Stadigt nye grupper blev løftet ud af fattigdom og fik ret til en række ydelser uden nedværdigelse og fortabelse af demokratiske rettigheder; men der var stadig langt til det, vi i dag kalder velfærdsstaten.

I 50'erne tog socialdemokraterne det næste store ryk imod det, man på det tidspunkt begyndte at kalde velfærdsstaten. Borgerlige politikere stod i kø for at undsige »velfærdsstaten« med alle dens skatter, og de stillede spørgsmålet, om mennesker overhovedet havde godt af så megen tryghed og omsorg. For socialdemokraterne derimod var en veludviklet velfærdsstat vejen til et samfund præget af større lighed, større frihed og stærkere fællesskab. Det ytrede sig i en lang række velfærdsreformer i 1950'erne og 1960'erne som fx folkepensionen i 1956, enhedsskolen i 1958 og forsorgsloven i 1961, som endeligt afskaffede de sidste rester af fattigdomslovgivning.

Resultatet var en velfærdsstat bygget op om skattebetaling og en række økonomiske rettigheder. Den enkelte havde ret til offentlige ydelser uden at modtagelse skulle være en skam. Sammenhængen mellem pligter og rettigheder trådte allerede her lidt i baggrunden.

I løbet af de næste 20-25 år udbyggede man velfærdsstaten i hastigt tempo. Baggrunden var en høj økonomisk vækst, et positivt samspil mellem velfærdsstat og markedsøkonomi samt befolkningens udbredte støtte til velfærdsstatstanken. Den offentlige sektor kom i stor udstrækning

til at tage sig af børnepasning, sygeforsikring, ældrepleje, uddannelse, folkepension mv. Både skoler, sygehuse og sociale ordninger blev for hele befolkningen. Når man sikrede, at også de ressourcestærkes børn gik i den fælles skole, og når alle syge skulle på samme hospital, sikrede man en stærk opbakning til »vores skole« og »vores hospital«.

Velfærdsstaten hvilede på solidariske principper om, at de bredeste skuldre skulle bære de tungeste læs. Det gav sig udtryk i skattesystemet og fordelingen af ydelserne: Danmark for folket – 30'ernes gamle vision sat på skinner.

Det har ikke været en let vej at finde eller at komme frem på. Det er svært at omsætte grundværdier til politisk virkelighed. Der har været dybtgående diskussioner blandt socialdemokrater om, hvorvidt den konkrete løsning nu også var den rigtige måde at virkeliggøre idealerne på. Diskussionen har handlet om balancen mellem rettigheder og pligter, om statens rolle, om A.P. Møller nu også behøvede at få folkepension, om Janni Spies skulle nyde godt af børnechecken, om familiernes eget ansvar osv.

Det har heller ikke været let at få reformerne gennemført. Socialdemokratiet har ikke haft politisk flertal. Alle reformer er derfor gennemført i samarbejde med politiske venner og fjender. Det har nok medvirket til at gøre den danske velfærdsmodel enestående stabil (alle har en aktie i den), men har også medført, at nogle ideer har måttet opgives, og andre måske mindre heldige er trådt i stedet. Derfor er velfærdsstaten ikke til punkt og prikke opfyldelsen af de socialdemokratiske værdier. Mange har et medansvar, og der er indgået mange kompromiser undervejs. Velfærdsstaten kan i høj grad ses som en socialdemokratisk sejr, men den er ikke perfekt og færdig. Den er et permanent reformprojekt, som hele tiden skal tænkes igen og igen.

Hvad sker der ved at bryde med velfærdens grundprincip?

Vor tids store debat om velfærdsstaten synes at have glemt det. Så hvad er egentlig de særlige styrker ved **det universalistiske princip** om alles lige ret til samme høje ydelser, som vores velfærdsmodel bygger på?

21. november 2015

Jan Maintz

På den ene side peger udenlandske kommentatorer og forskere jævnligt på den danske samfundsmodel som et storslået forbillede, og **Fukuyama** overvejede at kalde sit storværk om 50.000 års politisk udvikling frem mod de mest lige og frie samfund for *Getting to Denmark*.

På den anden side har den danske velfærdsmodel de sidste 40 år været under øget beskyldning, og aktuelt kan man nærmest ikke åbne vinduet uden at høre kritikken.

17. oktober kaldte debattøren **Mads Holger** i Politiken udlandets evindelige lovprisning af Danmark for 'hyklerisk': »Alle elsker et velfærdssamfund, der betaler alt for alle, hvis blot de ikke selv skal læse på selvangivelsen, at staten pludselig har taget over halvdelen af deres indkomst.«

Og i september var det velfærdsstatens skabelse af sløv og middelmådig mentalitet, der blev spiddet: »Den kedelige socialdemokratiske kultur producerer ikke stor litteratur, den producerer kun

kunsthåndstøttelitteratur,« sagde **Uffe Østergaard** her i avisen.

Krævementalitet

Udsagnet er et ekko af franskmanden **Tocqueville**, som allerede i 1840 skrev om denne mulige bagside ved en stor stat:

Over alle borgerne »hæver sig en vældig formynder, som påtager sig alene at sørge for deres velfærd og våge over deres liv [...] Den tyranniserer ikke, men trykker, dæmper, svækker, slukker, sløver«. **Karl Ove Knausgård** gentager præcis den kritik i *Min kamp* og ønsker sig tilbage til en tid, som »frembragte den største forfatter, Shakespeare, den største maler, Rembrandt, den største videnskabsmand, Newton«. Skabelse af passivitet, afhængighed og mangel på autonomi – som også var kernen i **Anders Foghs** *Fra socialstat til minimalstat* og i Bjarne Corydons forsvar for SR-regeringens socialpolitiske nedskæringer – og urimeligt høje skatter er således standartargumenter imod den store velfærdsstat. Et andet udbredt argument er, at den skaber et stadigt større forventningspres.

Mette Frederiksen talte som beskæftigelsesminister om 'krævementalitet' – et begreb, Anders Fogh lancerede på side 18 i sin minimalstatsbog 20 år tidligere. Endnu en kritik lyder, at høje skatter forstyrrer markedets vækstskabelse.

Hvad er problemet?

Kritikken af velfærdsstaten er altså intensiv, og velfærdsstatens finansieringskrise, der begyndte i 1970'erne, og de stadigt mere dominerende konkurrencestatslogikker har kun accelereret kritikens cirkulation. Samtidig fylder de dybere argumenter for velfærdsstatens virkemåde og formål meget lidt i offentligheden. Så hvad er egentlig kvaliteten ved vores store velfærdsstat?

Eller mere præcist: Hvad er kvaliteten ved at lade et meget omfordelende skattesystem med et højt skattetryk finansiere det universalistiske princip om alle medborgeres lige ret til relativt høje ydelser? Hvorfor er det fra et universalistisk perspektiv f.eks. problematisk, når politikere foreslår øget brugerbetaling, eller når Lars Løkke, som han gjorde det i foråret, ønsker, at ikke alle unge skal have det samme i SU?

Intet 'os' mod 'dem'

For det første modgår den lige ret til ydelser den stigmatisering og ydmygelse, der kan være i at skulle skønnes egnet til en ydelse. Steinckes socialreform fra 1933 gjorde op med skønsprincippet og indførte retsprincippet. For det andet giver universalismen mere social udligning og mobilitet end nogen anden velfærdsmodel. Dét er »en af de mest veletablerede

kendsgerninger i velfærdsstatsforskningen«, skriver Jørgen Goul Andersen i forskningsartiklen »Den universelle velfærdsstat er under pres – men hvad er universalisme?«, der diskuterer forskningens argumenter for og imod universalismen.

Alle borgere benytter altså samme ordninger, og der omfordeles reelt fra alle til alle, og det betyder for det tredje, at universalismen skaber sammenhængskraft og fællesskab – man undgår opsplitning i betalere og modtagere, i ydere og nydere, i 'os' og 'dem' – måske ligger der her et svar på spørgsmålet om, hvordan humlebien kan flyve.

Så kan man indvende, at man helt unødvendigt giver til middel- og overklassen for at få deres opbakning (bestikkelsesteorien), men den indvending misforstår ifølge Goul Andersen både universalismens store formål og effekt, som netop er at styrke sammenhængskraften og minimere tænkning i nydere og ydere. I USA f.eks. er utilfredsheden med skattetrykket ofte større end i Danmark, selv om skattetrykket der er meget lavere. For det fjerde betyder fraværet af forskellige ordninger i princippet mulighed for enkelhed i administrationen. Endelig er der det vigtige sociale og demokratiske formål, at universalismen og omfordelingen skal medvirke til at gøre alle borgere til ressourcestærke, autonome medborgere med overskud til demokratisk deltagelse.

Hvorvidt universalismen faktisk skaber autonomi – eller om der er modsatrettede effekter, som Fogh, Tocqueville, Knausgård

m.fl. hævder – er et komplekst empirisk spørgsmål, hvis svar er betinget af mangt og meget og vanskeligt at generalisere udover konkrete tilfælde. Ligesom andet i diskussionen om den universelle velfærdsmodels styrker og svagheder er det.

Alligevel bør vor tids stadigt stærkere spotlight på svaghederne ikke mørklægge alle styrkerne.

<https://www.information.dk/moti/2015/11/sker-ved-bryde-velfaerdens-grundprincip>